

หลักพุทธคุณกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

The Principles of Buddha's Virtues and Their Application in Daily Life

¹พิมพ์วิ พันธ์นันท และ ²พระครูสิริรัตนบัณฑิต (สุขสันต์ แก้วมณี)

¹Pimrawee Punnon and ²Phrakhrusirirattanabundit (Suksan Kaewmanee)

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2} Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: pimraweepunnon@gmail.com

Received: December 31, 2024; **Revised:** April 21, 2025; **Accepted:** April 25, 2025

บทคัดย่อ

พุทธคุณ คือ พระคุณอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการตั้งพระปณิธานที่มุ่งมั่นเด็ดเดี่ยว ประกอบไปด้วยพระมหากรุณาที่จะรื้อสัตว์ชนสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏฏสงสาร พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีอย่างต่อเนื่องยาวนานนับอสงไขยกว่าจะได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปัจจุบันชาวพุทธจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจพุทธคุณที่ไม่ตรงกับแก่นแท้ของพุทธคุณ และมีคนส่วนหนึ่งได้นำพุทธคุณไปใช้กับวัตถุที่สร้างขึ้น เช่น วัตถุมงคล เครื่องรางของขลังต่างๆ บทความนี้มุ่งเสนอสาระสำคัญของพุทธคุณ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ และหลักยึดเหนี่ยวทางใจให้กับพุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงพระคุณความดีของพระพุทธเจ้าแล้วน้อมนำไปปฏิบัติ ตาม พุทธคุณ 9 อาจกล่าวโดยย่อคือ พุทธคุณ 3 ประกอบไปด้วย พระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และ พระบริสุทธิคุณ ซึ่งหากผู้ใดได้นำมาประยุกต์ใช้ในการชีวิตประจำวัน การน้อมนำพระปัญญาไปใช้ในการแก้ไข ปัญหาอย่างรอบคอบ การน้อมนำพระกรุณาไปใช้ในการสร้างสัมพันธภาพที่เปี่ยมด้วยเมตตา และการน้อมนำ พระบริสุทธิมาใช้ในการรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและสังคม ก็จะทำให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเอง และผู้อื่น

คำสำคัญ: พุทธคุณ; การประยุกต์ใช้ในการชีวิต

Abstract

Buddha's Virtues refer to the sublime qualities of the Buddha, arising from his resolute determination and great compassion to liberate all beings from the suffering and dangers of the cycle of existence (saṃsāra). The Buddha cultivated perfections (pāramī) continuously over countless eons until he attained the Supreme Perfect Enlightenment (Anuttara-sammā-sambodhiñāṇa). At present, a considerable number of Buddhists misunderstand the true essence of the Buddha's virtues. Some have even associated these virtues with man-made objects, such as sacred amulets and talismans. This article aims to present the essential meaning of the Buddha's virtues as a guide for practice and as a spiritual anchor, enabling Buddhists to truly appreciate the goodness of the Buddha and apply it in their lives. The Nine Qualities of the Buddha can be summarized into three main aspects which are Wisdom (Paññā), Compassion

(Karunā), and Purity (Visuddhi). By applying wisdom to resolve problems with careful discernment, embodying compassion to foster relationships grounded in kindness, and upholding purity through unwavering honesty and integrity both personally and within society, one cultivates happiness and well-being for both oneself and others.

Keywords: Buddha's virtues; Application in Daily Life

1. ความสำคัญของพุทธคุณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างแห่งพระคุณอันประเสริฐ ที่เรียกว่า พุทธคุณ อันเกิดจากพระปณิธานที่ตั้งมั่นแน่วแน่และพระมหากรุณาที่ปรารถนาจะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ภัยในวัฏฏะสงสาร อันธรรมตาของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่มักคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตน มีความห่วงหาอาทรในทรัพย์สิน คนรัก และที่สุดคือรักชีวิตตนเอง แต่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีอย่างยิ่งยวด ชนิดเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เกิดเป็นคนยากไร้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน พระโพธิสัตว์ก็มีเมตตาธรรมเป็นที่ตั้ง และเมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังทรงเกื้อกูลสรรพสัตว์ด้วยความวิริยะอุตสาหะ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากมีเพียงความปรารถนาให้สรรพสัตว์ได้พ้นทุกข์ (พระราชปริยัติกิจ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ, 2562) อย่างไรก็ตามในยุคปัจจุบัน มีพุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธคุณคลาดเคลื่อนไปจากแก่นแท้ของคำสอน บางส่วนได้นำพุทธคุณไปผูกโยงกับวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ โดยเข้าใจว่าเป็นการสืบทอดศรัทธา แต่กลับละเลยสาระสำคัญของพุทธคุณที่แท้จริง ซึ่งคือคุณความดีของพระพุทธเจ้าที่เป็นแบบอย่างให้พึงน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การกล่าวถึงพุทธคุณไม่เพียงแต่เป็นเครื่องเจริญศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้ซาบซึ้งในคุณความดีของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต แนวทางการศึกษาในบทความนี้ อาศัยการศึกษาวิเคราะห์เชิงเอกสารโดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและงานค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพุทธคุณ ตลอดจนบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

2. ความหมายของพุทธคุณ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้ความหมายว่า พุทธคุณ คือ คุณของพระพุทธเจ้าอย่างย่อที่สุด มี 3 ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ ในขณะที่พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ฉบับ อ.เปลื้อง ณ นคร (2548) ได้ให้ความหมายของพุทธคุณว่า คุณ มี 2 ความหมาย คือ คุณความดี หมายถึงความดีของท่าน กับคุณประโยชน์ หมายถึงอุปการะที่ท่านมีต่อเรา, คำว่า พุทธคุณ ก็อาจหมายถึงทั้ง 2 อย่าง หรือไว้อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2557) ได้ให้ความหมายของพุทธคุณใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ดังนี้

1. พุทธคุณ 9 คือ คุณของพระพุทธเจ้า อิติปิ โส ภควา แม้เพราะอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น (1) อรหํ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส (2) สมมาสมฺพุทฺโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง (3) วิชชาจรณสมปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (4) สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว (5) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก (6) อนุตฺตโร บริสทมฺมสารถิ เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า (7) สตถา เทวมนุสสานํ เป็นศาสดา

ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (8) พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบาน (9) ภควา ทรงเป็นผู้มีหรือเป็นผู้จำแนกแจกธรรม

2. พุทธคุณ 2 ซึ่งย่อจาก พุทธคุณ 9 ลงมาเป็น 2 อย่าง ได้แก่ (1) อตฺตหิตสมบัตติ คือ ความถึงแห่งประโยชน์ตน, ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เอง เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว โดยมุ่งเอาพระปัญญาเป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธภาวะ คือ ความเป็นพระพุทเจ้า และความเป็นอตฺตนาถะ คือ พึ่งตนเองได้ (2) ปฺรหิตปฺกัปปัตติ คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยมุ่งเอาพระกรุณาเป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือ หน้าที่ของพระพุทเจ้า และความเป็นโลกนาถ คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้

3. พุทธคุณ 3 ได้แก่ (1) ปญฺญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา (2) วิสุทฺธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ (3) กรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา

3. ที่มาของพุทธคุณ

พระมหาอุทัย ปัตถาพิมพ์ และสมพรนุช ต้นศรีสุข (2568) พระพุทธคุณ คือพระคุณลักษณะหรือพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่มีผู้กล่าวพรรณนาสรรเสริญ ถ้อยคำสรรเสริญพระพุทธเจ้าอาจอยู่ในรูปของสูตรซึ่งปรากฏซ้ำๆ ในที่ต่างๆ กัน สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. คำยกย่องที่เกิดจากคนภายนอก เป็นคำสรรเสริญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นที่รับรู้ในแต่ละสังคม ดังเช่นที่ปรากฏในเวณาคปุรสูตร พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแคว้นโกศลพร้อมกับคณะภิกษุสงฆ์ พราหมณ์และคหบดีทราบข่าวว่า พระสมณโคตมศากยบุตรทรงผนวชแล้วเสด็จมาถึงเวณาคปุระ และได้ยินกิตติศัพท์อันงดงามของพระองค์จรไปว่า ‘พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปด้วยดี เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระผู้มีพระภาค’ (บทพุทธคุณทั้ง 9 หรือบทอิติปิโส) พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้ด้วยพระองค์เองแล้ว จึงทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์เช่นนี้เป็นความดีแท้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อัง.ตัก.(ไทย); 20/64/246-248)

2. คำยกย่องที่เกิดจากพุทธบริษัท เป็นคำสรรเสริญพระพุทธเจ้าของพุทธสาวก ได้แก่ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปที่เคารพนับถือพระองค์ ได้ยกย่องสรรเสริญจากการที่ได้เข้าเฝ้าและได้สนทนารธรรมกับพระองค์ แสดงถึงการยอมรับในพระปัญญาของพระองค์ ข้อความของสูตรที่ลำดับถัดจากนั้นเป็นการขอถึงพระรัตนตรัย และคำปวารณาตนเป็นอุบาสกในที่สุด ดังปรากฏใน สุปปพุทธภูมิจสูตร ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน มีชายโรคเรื้อนยากจนชื่อสุปปพุทธะ ได้ฟังอนุพุทธานุสสติและอริยสัจ 4 จากพระพุทธเจ้า จึงเกิดดวงตาเห็นธรรม บรรลุนิพพานข้ามพ้นความสงสัย ปราศจากความเคลือบแคลง ในศาสนาของพระศาสดา ได้ลุกจากที่นั่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคและกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคล
หงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด โดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี จักเห็น
รูปได้’ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรง
จำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” และได้บรรลุเป็นพระโสดาบันใน
ขณะที่นั่งฟังธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.อ.(ไทย); 25/43/255-257)

4. พระอนันตพุทธคุณ

พระคุณอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าอันเป็นอนันต์หาประมาณมิได้ มีอุปมากล่าวไว้ว่า ยังมีบุรุษหนึ่ง
ซึ่งมีศรัทธา 1,000 ศรัทธา ศรัทธาหนึ่งมีปาก 1,000 ปาก ปากหนึ่งมีลิ้น 1,000 ลิ้น เขาเป็นบุรุษมหิทธิศักดิ์ดา
มีอายุยืน 1 มหากัปป์ ตลอดเวลาไม่ทำอะไรทั้งสิ้น เฝ้าแต่พรรณนาพระพุทธคุณอย่างเดียว อายุของบุรุษนั้น
ย่อมจะสิ้นไปก่อน แต่พระพุทธคุณหาสิ้นสุดลงไม่ (พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), 2545) ในขณะที่พระพุทธ
รักขิตาจารย์ (2560) กล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นเอก ไม่มีใครเหมือน ไม่มีใครวิเศษกว่าในด้านพระคุณ เสด็จ
อุบัติขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้มีพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์
พระคุณของพระองค์มีมากมายหาที่สุดมิได้ พันวิสัยที่ผู้ใดจะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ นอกจากนี้ ไชย ณ
พล (2023) กล่าวว่าพุทธคุณอันเป็นความจริงของพระพุทธเจ้าอันประมาณมิได้ เพราะพุทธวิสัยเป็นอนันตโดย
พระไตรปิฎกทั้งหมดคือพุทธคุณและผลแห่งพุทธคุณ ญาณในญาณนิเทศทั้งหมดคือพุทธคุณ พระอริยเจ้าและ
ว่าที่พระอริยะทั้งหมดคือผลแห่งพุทธคุณ กุศลที่สถาปนาดีแล้วในจิตใจสัตว์โลกคือพุทธคุณ

ดังนั้น การกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณถือเป็นอุดมมงคล ผู้ที่ได้กล่าวสรรเสริญหรือระลึกถึงก็จะพบ
ความสุขความเจริญ ตลอดถึงความไม่มีทุกข์แก่ผู้นั้น เพราะเหตุที่ว่า (1) เป็นพระคุณที่เกิดจากการสร้างบารมี
10 ประการ ทั้ง 3 ระดับ คือระดับบารมี อุปบารมี และปรมาตบารมี รวมเรียกว่าบารมี 30 ทศ นับเวลาได้
4 อสงไขย 1 แสนมหากัปป์ (2) เป็นพระคุณที่ช่วยคุ้มครองป้องกันและขจัดทุกข์โศกโรคภัยให้หมดไปและให้
ผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา (3) เป็นพระคุณที่สามารถนำให้ผู้ท่้นับถือพันทุกข์เข้าถึงบรมสุขกล่าวคือพระนิพพาน
ได้ด้วยการนำพุทธคุณมาเป็นอุบายในการเจริญสติฝึกฝนอบรมจิตให้ตั้งมั่น และเกิดปัญญารู้แจ้งในธรรมตามที่
พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน เรียกว่า การเจริญพุทธานุสสติ หรือ การเจริญอานาปานสติด้วยการตามระลึกถึง
คุณของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ (ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สิทธิ์, 2023)

5. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธคุณในชีวิตประจำวัน

พุทธคุณมีความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคลอยู่ในตัว จึงได้มีการนำมาประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ
หนึ่งในนั้นคือการนำบทพระพุทธคุณมาเป็นสวดมนต์ จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ
3 และบทสวดพระพุทธคุณ 9 พบว่าหลักพุทธคุณเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางและหลักยึด
เหนี่ยวทางใจให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงพระคุณความดีของพระพุทธเจ้า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพบ
กับความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม กล่าวคือ

5.1 บทสวดพุทธคุณ 3

“นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ” พระราชรัตนรังษี (2555) กล่าวว่า บทนี้เป็นปฐมพจน์ของการสวดมนต์ เป็นคำแรกที่จะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าก่อนคำใดๆ เป็นเสียงที่เปล่งออกมาจากความรู้อัน เบิกบานใจ จากความเลื่อมใสต่อพระพุทธองค์ ดังเรื่องที่ (1) ท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยบริวารไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลถามปัญหา พระพุทธองค์ทรงวิสัชนาให้สิ้นสงสัย ท้าวสักกเทวราชมีความชื่นชมยินดี เปล่งอุทานว่า นะโม ตัสสะ... 3 ครั้ง (2) พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กล่าวธรรมเจติยปริยายแสดงความเลื่อมใส แล้วเปล่งอุทานว่า นะโม ตัสสะ... 3 ครั้ง (3) พรหมายูพราหมณ์ ได้ฟังคำสรรเสริญพระพุทธเจ้าแล้วส่งอุตตรมาณพไปสืบดูจนรู้แน่ว่าพระพุทธเจ้าทรงคุณธรรมเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง ก็เกิดความเลื่อมใส ลูกขึ้นแล้วประนมมือหันไปสู่วิศวกรรมที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่เปล่งวาจาว่า นะโม ตัสสะ... 3 ครั้ง (4) นางธัญยานีพราหมณ์ผู้เป็นโสดาบัน ในวันที่เลี้ยงพราหมณ์ พราหมณ์ผู้สามีขอให้ดื่มน้ำกล่าวว่า นะโม นั้นเสีย นางยกภาชนะใส่ข้าวก่ำทำพลาตล้มลงและตกใจอุทานว่า นะโม ตัสสะ... 3 ครั้ง

พระเทพปริยัติ (2561) กล่าวว่าในการสวดสรรเสริญพระรัตนตรัย หรือทำวัตรสวดมนต์ของพุทธศาสนิกชนนับแต่อดีต มักนิยมขึ้นต้นด้วยบทพระพุทธานุภาสาบาลีว่า “นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทธสส” ซึ่งโบราณจารย์ เรียกว่า บทมหานมัสการ คือบทนอบน้อมที่สำคัญยิ่ง บทมหานมัสการนี้มีความสั้นกะทัดรัดแต่ได้พรรณนาความสำคัญของพระพุทธานุภาพทั้ง 3 อย่าง คือ พระกรุณาคุณ (ภควโต), พระวิสุทธิคุณ (อรหโต) และพระปัญญาคุณ (สมมาสมพุทธสส) ของพระพุทธเจ้า บทมหานมัสการนี้เป็นรากเหง้าให้บังเกิดพุทธานุภาพทั้งปวงนับประมาณมิได้ มีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมโดยใช้พุทธานุสติในการเจริญภาวนา อาณิสสของการฝึกจิตระลึกถึงบทพุทธานุภาพ 3 อยู่เนืองๆ ยังผลให้ผู้นั้นประสบความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม ผลทางโลกคือทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน มีสติเป็นเครื่องอยู่ ส่วนผลในทางธรรมคือ การได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคล หลุดพ้น จากความทุกข์ทั้งปวงได้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2565) กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนควรประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา ด้วยการน้อมนำพุทธานุภาพทั้ง 3 คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ มาใช้ในการปฏิบัติ ก็จะได้ผลทั้งแก่ชีวิตตนและประโยชน์ของสังคม ดังนี้ (1) พระพุทธเจ้าทรงมีพระปัญญา จึงตรัสรู้ธรรมสั่งสอนประกาศพระศาสนา เราจึงควรศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจความจริงของชีวิตและดำเนินกิจการต่างๆ ด้วยปัญญาด้วยเหตุผล แม้ว่าจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เข้าใจ ถามตนเองว่าในเรื่องที่เราจะแสดงออกนั้นๆ เรามีความรู้ความเข้าใจแจ่มชัดเพียงใด มีข้อมูลเพียงพอไหม มีการวิเคราะห์เหตุและปัจจัยว่าเป็นมาอย่างไร แยกเป็นลำดับเป็นขั้นตอน (2) พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณา ปราศรัยให้สรรพสัตว์ได้เข้าถึงธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้ เพื่อเขาจะได้มีชีวิตที่ดีงาม หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง ทรงบำเพ็ญพุทธกิจโดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบาก เราจึงควรมีจิตเมตตาและกรุณา มองผู้อื่นด้วยความปรารถนาดีและเป็นมิตรปราศจากความโกรธเกลียด มีความเห็นอกเห็นใจ ปรารถนาที่จะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ การมีจิตเมตตากรุณาจะทำให้หันหน้าเข้าหากัน พิจารณาปัญหาร่วมกัน ทำให้แก้ปัญหาได้ดีขึ้น (3) พระพุทธเจ้าทรงมีพระวิสุทธิคุณ ทรงหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง ทรงมีการกระทำทางกายทาง

วาจาบริสุทธิ์ และมุ่งสั่งสอนเพื่อให้เขาได้ประโยชน์อย่างแท้จริง หากเราได้เจริญรอยตามพระพุทธองค์ เราก็จะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ มีแต่ความจริงใจต่อกัน

ดังนั้น เราสามารถนำพุทธคุณทั้ง 3 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ พระปัญญาคุณ สอนว่าเราควรใช้ปัญญาความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและวิเคราะห์เรื่องราวให้ลึกซึ้ง มีความรับผิดชอบตัวเองในการดำเนินชีวิตและกิจการให้สำเร็จ พระกรุณาคุณ สอนว่าเราควรมีเมตตากรุณาในความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีใจเป็นมิตร มุ่งประโยชน์สุขแก่เขาและทำประโยชน์แก่สังคม อาจกล่าวได้ว่าในแง่ส่วนตัวนั้นจะต้องใช้ปัญญา ในแง่ของผู้อื่นนั้นจะต้องใช้เมตตา เมื่อมีทั้งสองส่วนจึงจะสมบูรณ์ พระวิสุทธิคุณ สอนว่าเราควรมีจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาด ตั้งใจจริงเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และมุ่งสันติสุขอย่างแท้จริง

5.2 บทสวดพุทธคุณ 9

“อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสาณัง พุทโธ ภะคะวาติ” บทสวดพุทธคุณ 9 เป็นพุทธคุณที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงด้วยพระองค์เอง ปรากฏในชัคคสูตร (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ส.(ไทย); 15/249/359-363) ความว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี ตรัสเล่าถึงท้าวสักกเทวราชประกาศให้เหล่าพลเทพมอญอดธงที่ราชรถของพระองค์ เพื่อปลุกขวัญกำลังใจของเหล่าทหารเทพที่เกิดความหวาดหวั่น ในสงครามระหว่างเทพกับเหล่าอสูร แล้วตรัสแก่ภิกษุว่า หากว่าเธอทั้งหลายไปที่หลีกเร้นเพื่อปฏิบัติสมณธรรมแล้วเกิดความหวาดหวั่น ก็ให้พึงระลึกถึงคุณของพระองค์ว่า อิติปิ โส ภะคะวา ฯลฯ ภะคะวาติ ที่เป็นดุจยอดธงแห่งพระศาสนา เมื่อระลึกเช่นนี้แล้ว ความหวาดกลัวต่างๆ จะมลายหายไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2563) ได้อธิบายขยายความพุทธคุณ 9 และการนำพุทธปฏิมามาใช้ในชีวิตให้เกิดประโยชน์ ในชุดเล่าเรื่องให้โยมฟัง ดังนี้

1. อะระหัง คำว่า อรหฺ หรือ อรหันต์ แยกศัพท์ ได้ 5 ประการ (1) มาจากคำว่า อารกะ แปลว่า ไกล พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส คือ สิ่งคร่ำหมองที่ทำให้เกิดความวุ่นวายเร่าร้อน การห่างไกลจากกิเลส คือมีแต่ความบริสุทธิ์ ความริ้นรมย์ เมื่อไปเกี่ยวข้องกับใคร ผู้นั้นก็เกิดความริ้นรมย์ไปด้วย ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า พระอรหันต์อยู่ที่ใด เป็นบ้านหรือเป็นปากก็ตาม ที่ลุ่มหรือที่ดอนก็ตาม, ที่นั่นเป็นสถานน่านิรมย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ธ.(ไทย); 25/60/98) (2) มาจากคำว่า อริ แปลว่า ศัตรู, อริ ศัตรู + หน (ชนะ) แปลว่า กำจัด หมายถึง กำจัดศัตรู คำว่า อรหันต์ จึงแปลว่า ผู้กำจัดศัตรู คือ กิเลส พระพุทธเจ้าได้กำจัดศัตรู คือกิเลสที่มาแอบแฝงอยู่ในใจได้หมดสิ้นไป พระองค์จึงดำเนินพระชนม์ชีพอย่างผู้บริสุทธิ์ เป็นอิสระจากภายใน ปลอดภัยตลอดเวลา (3) มาจากคำว่า อร (อะระ) แปลว่า กำ หมายถึง ชีของล้อรถ คือ กองล้อแห่งสังสารวัฏ พระพุทธเจ้าได้ทรงหักง่าหรือชีของล้อแห่งสังสารวัฏ ไม่ทรงเวียนว่ายอยู่ในวงจรของกิเลสและความทุกข์ แห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป (4) มาจากคำว่า อรห (อะระหะ) แปลว่า ผู้ควร หมายถึง ควรแก่ปัจจัยทั้งหลาย หรือ การบูชา พระพุทธเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส เป็นผู้มีความดีพร้อมสมควรแก่การบูชาและปัจจัย 4 คุณธรรมข้อนี้ เป็นข้อที่

สำคัญสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ไว้เตือนใจให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติควรแก่การสักการะ ในการที่จะได้รับสิ่งของปัจจัย 4 จากญาติโยมที่นำมาถวาย (5) มาจากคำว่า รห (ระหะ) แปลว่า สถานที่ลับ อรห (อะระหะ) แปลว่า เป็นผู้ไม่มีสถานที่ลับในการกระทำชั่ว พระพุทธเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์แท้จริง ตรงไปตรงมา เปิดเผย ทรงประกาศว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติ มีความดีงามอย่างไร พระองค์ก็เป็นเช่นนั้น ทั้งในที่ลับและที่เปิดเผย จึงได้พระนามว่าเป็นพระอรหันต์

ความหมายของคำว่า พระอรหันต์ทั้ง 5 ประการนี้ เราสามารถนำมาใช้ประยุกต์เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต หากเราสามารถทำจิตใจให้ปราศจากกิเลส มีจิตใจที่รื่นรมย์ แม้ว่าสถานที่นั้นอาจจะไม่รื่นรมย์ก็ตาม ตรงกันข้ามแม้ว่าสถานที่นั้นจะน่ารื่นรมย์ แต่จิตใจเต็มไปด้วยกิเลส สวณที่รื่นรมย์นั้นก็กลายเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่ได้ สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้เฝ้านิยาม ถ้าหากว่าเรารู้จักกิเลสแล้วรีบหักมันเสีย กำจัดสิ่งกำของวงล้อให้วางจนวนนั้นขาดสะบั้นลง ก็จะไม่หมุนเวียนไปในวงจรของกิเลสและความทุกข์ต่อไป

2. สัมมาสัมพุทโธ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (2492) ตรัสว่า สัมมาสมพุทโธ แปลว่า ตรัสรู้เองโดยชอบ คือ รู้ร้อยสัจจ ที่แปลว่า จริงอย่างเลิศ, จริงอย่างยิ่ง. อริยสัจจ แปลว่าจริงของพระอริยะก็ได้, แจกออกไปเป็น ทุกข์, ทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์, ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์, ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องดำเนินไปถึงความดับทุกข์ คือ มรรค สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2563) กล่าวว่า สัมมาสัมพุทโธ นอกจากแปลว่า ตรัสรู้เองโดยชอบ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้ตื่น พระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงโดยแจ่มแจ้งสมบูรณ์แล้ว เป็นผู้ตื่นจากความหลับไหลในความไม่รู้หรืออวิชชา จิตใจเป็นอิสระไม่หลงยึดมั่นอยู่ในสิ่งที่เชื่อกันมาโดยไม่ถูกต้อง พระองค์ทรงนำเอาความรู้ที่นั้นมาสั่งสอนผู้อื่น เรียกว่าปลุกผู้อื่นให้ตื่นตามด้วย ดังที่ทรงตรัสสอนพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ล้มเลิกพิธีบูชายัญที่มีมาแต่โบราณ การเป็นพุทธสาวกจึงควรดำเนินตามพระองค์ ด้วยการศึกษาศาสนธรรมเพื่อให้เป็นผู้ตื่น รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจจ ที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ไว้ดีแล้ว

3. วิชาจะระณะสัมปันโน สมปนฺน แปลตามศัพท์ว่า “ผู้ถึงพร้อม” หมายถึง ผู้ได้บรรลุคุณธรรมหรือมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งสมบูรณ์ วิชาจะระณะสัมปันโน จึงหมายถึง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชาเป็นด้านปัญญาเพราะเป็นเรื่องความรู้ ส่วนจรณะเป็นด้านธรรมเป็นเครื่องดำเนิน ด้านความประพฤติ คือศีลและสมาธิ ถ้าวรวม วิชาจรณะ ก็มีทั้งศีล สมาธิ ปัญญาครบถ้วนบริบูรณ์ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี (2564) กล่าวว่า “วิชาจะระณะสัมปันโน” คือ พระพุทธเจ้ามีวิชาแตกฉานรู้แจ้งเข้าใจตามเป็นจริงทุกประการแล้ว “ปฏิบัติถูกต้อง” เป็นที่น่ากราบไหว้สักการะบูชา ท่านรู้เห็นอย่างใดปฏิบัติอย่างนั้น ปฏิบัติอย่างใดก็เห็นอย่างนั้น ความรู้ความเห็นกับการปฏิบัติกลมกลืนกันเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา จึงเรียกว่า “มีวิชาและมีจรณะ” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2559) อธิบายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ดังนี้ วิชาจรณสมปนฺโน (พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น) ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ประกอบด้วย วิชา 3 ได้แก่ (1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ระลึกชาติได้ (2) จุตูปปาตญาณ ความรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย (3) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้น และจรณะ 15 อันเป็นปฏิปทาเครื่องบรรลุวิชานั้น ได้แก่ สิลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล อปณณกปฏิปทา 3 สัทธิธรรม 7 และ ฌาน 4

ในเสขปฏิบัติปาฐุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม.(ไทย); 13/22/24-34) และในอัครัญญสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา.(ไทย); 11/111/83-102) พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงข้อความที่ว่า “วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส” แปลว่า ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์และเทวดา หมายความว่า พระพุทธศาสนาเราถือความสมบูรณ์ด้วยวิชาหรือความรู้ และจรณะคือความประพฤติเป็นเครื่องวัด ไม่ได้เอาชาติกำเนิดมาวัด ซึ่งในประเทศอินเดียยังมีความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษสืบต่อมายาวนาน หากเราผู้เป็นสาวกได้ปฏิบัติตามพุทธปฏิบัติข้อนี ก็จะถึงพร้อมสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติตามรอยพระพุทธองค์

4. สุกะโต เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี ซึ่งพระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) (2562) แปลไว้ดังนี้

(1) ผู้ทรงมีการเสด็จไปทั้งดงาม (2) ผู้ทรงถึงฐานะทั้งดงาม คือ สัมมาสัมโพธิญาณหรือนิพพาน (3) ผู้ทรงบรรลุโดยชอบ (4) ผู้ตรัสโดยชอบ (5) ผู้มีพระญาณทั้งดงาม (6) ผู้เสด็จออกจากสังสารวัฏด้วยดีโดยไม่หวนกลับมาอีก (7) ผู้เสด็จไปโดยชอบเพื่อความสุขของตนและผู้อื่นให้สำเร็จ ในขณะที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2563) ให้ความหมาย สุกะโต ว่าเสด็จไปด้วยดี ไว้ดังนี้ (1) เสด็จไปโดยทางที่ดี ได้แก่ ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ว่าด้วยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ (2) เสด็จไปบรรลุถึงสิ่งที่ตั้งงาม มีจุดหมายคือพระนิพพาน หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง จึงมีพระนามว่า พุทโธ แปลว่า ผู้ตื่นแล้ว ตื่นจากความหลับใหล พ้นจากกิเลส มีแต่ความผ่องใส (3) เสด็จไปบรรลุผลแล้วไม่หวนหลังกลับ ไม่ร่วงหล่นลงมาจากผลสำเร็จนั้น เมื่อพระองค์บรรลุพระนิพพาน ได้ถึงความหมดทุกข์หมดกิเลสแล้ว ก็ไม่หวนกลับมาหากิเลสไปหาความทุกข์อีก (4) เสด็จไปได้ เสด็จไปเพื่อประโยชน์และความสุข พระองค์ได้พระนามว่าเป็น โลกนาถ เป็นที่พึ่งของโลก (5) เสด็จไปโดยสวัสดิ มีแต่ความปลอดภัยในทุกที่ ด้วยเพราะพระเมตตา จึงไม่มีผู้ใดทำร้ายพระองค์ได้ เช่นช้างนาฬาคีรีที่กำลังดุร้ายถูกปล่อยให้มาทำร้ายพระองค์ แต่ด้วยพระเมตตาช้างได้หยุดหมอบกราบ ไม่ทำร้ายพระองค์ (6) เสด็จไปประสบความสำเร็จที่ดี พระองค์จะทำความดีพระองค์ก็เสด็จไปด้วยความมุ่งหมายว่าจะไปทำสิ่งนั้นจนสำเร็จ ที่ชัดเจนที่สุดคือการที่พระองค์ทรงประกาศพระพุทธศาสนาในครั้งแรกซึ่งพระองค์ทรงทำแต่เพียงลำพัง (7) เสด็จผ่านพ้นไปด้วยดี คือ ทั้งสิ่งที่ตั้งงามไว้ โดยเฉพาะพระธรรมคำสอนที่พระองค์นำไปสอนโปรดให้คนได้รับสพระธรรม มีความร่มเย็นเป็นสุข ได้มีพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชน پیองหลังเข้าถึง พระธรรมวินัยสืบต่อมา จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงเป็นแบบอย่างนำทางเราไปสู่วิถีที่ดีงาม หากเราเพียงแค่น้อมนำพุทธปฏิบัติมาประพฤติปฏิบัติตามก็จะประสบความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม

5. โลกะวิทู เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง พระพุทธโฆสเถระ (2562) กล่าวในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แสดงเหตุที่ได้พระคุณนามว่า “โลกวิทู” ไว้ ดังนี้ “สพฺพธาวี วิทิตฺตโลกตฺตา ปน โลกวิทู ฯ โส หิ ภควา สภาวโต สมุทยโต นิโรธโต นิโรธูปายโตติ สพฺพธาวี โลกํ อเวทึ อญฺญาสึ ปญฺญวิชฌิ ฯ สภาวโต สมุทยโต นิโรธโต นิโรธูปายโต” แปลความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า โลกวิทู ก็เพราะทรงรู้แจ้งโลกโดยประการทั้งปวงอย่างแท้จริง เพราะทรงได้เข้าพระหฤทัยปุโรหิตแจ่มแจ้ง ซึ่ง ‘โลก’ โดยประการทั้งปวง คือ โดยความเป็นจริงตามที่โลกนั้นเป็นอยู่ โดยรู้แจ้งเหตุที่ทำให้โลกนั้นเกิดขึ้น โดยรู้แจ้งเหตุที่ทำให้โลกนั้นดับ และโดยเข้าใจถึงวิธีดับปัญหา

ของโลกนั้น มีพุทธพจน์ตรัสว่า “เราตถาคตย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ที่ร่างกายประมาณว่าหนึ่งนี้แล ซึ่งมีสัญญา มีใจครองนี้เอง” ซึ่งพระอรธกถาท่านอธิบายว่า โลกบัญญัติหมายถึงทุกขสัง การเกิดแห่งโลกหมายถึงสมุทยสัง การดับแห่งโลกหมายถึงนิโรธสัง และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกขหมายถึงมรรคสัง

พระยอด เทวธมโม (บุญก้อน) (2561) กล่าวสรุปว่า โลกวิทู ในบทพระพุทธานุสาสน์ หมายถึง ผู้รู้แจ้งโลก เพราะพระพุทธานุสาสน์รู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ (1) สังขารโลก โลกคือสังขาร หมายถึงการปรุงแต่ง, สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ในเรื่องไตรลักษณ์ หมายถึงร่างกาย ตัวตน ถูกปรุงแต่งขึ้นจากธาตุ 4 (2) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ หมายถึงสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึกและเคลื่อนไหวได้ ซึ่งรวมถึงสิ่งที่มีชีวิต ที่มีมากเท่าและไม่มีเท่าทั้งหมด นอกจากพืชและต้นไม้ คือ เทวดา มาร พรหม เป็นต้น (3) โอกาสโลก โลก คือแผ่นดิน โลกอันมีในอวกาศโลกซึ่งเป็นโอกาสแก่สัตว์ทั้งหลายที่จะอยู่อาศัยโลก คือ แผ่นดินอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายและจักรวาล

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2563) กล่าวว่าสิ่งที่จะนำมาใช้ปฏิบัติได้ในชีวิตปัจจุบัน คือ ความรู้ความเข้าใจเรื่องสังขารโลก คือ ความรู้เท่าทันว่า สังขารโลกนั้นรวมอยู่ที่ตัวเรา ร่างกายจิตใจ รวมเรียกว่าขันธ 5 หากเรารู้จักตัวเราตามความเป็นจริง ก็จะเกิดความรู้เข้าใจเท่าทันโลกและชีวิตนี้ หากพิจารณาให้เข้าใจโดยถูกต้องแล้วก็จะเป็นการเกื้อกูลในการที่จะปฏิบัติธรรมให้รู้เข้าใจหลักเรื่องไตรลักษณ์ ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตลอดจนในแง่ของการดำเนินชีวิตทั่วไป เป็นหลักธรรมข้อหนึ่ง เรียกว่า อัตตัญญูตา เมื่อรู้จักตัวเอง รู้จักว่าตนเองว่ามีลักษณะนิสัยอย่างไร มีความชอบความถนัดอย่างไร ก็จะได้ประพฤติปฏิบัติตนทำในสิ่งที่เหมาะสมกับตน ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น การรู้จักโลกนี้ถ่องแท้เข้ามาในขอบเขตที่แคบคือตนเองแล้ว ก็เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิตของตนทั้งทางโลกและทางธรรม

6. อนุตตโร ปุริสสะธัมมสาระถิ เป็นผู้สามารถฝึกคนที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า อนุตตโร แปลว่า ประเสริฐ, ไม่มีอย่างอื่นเทียบเท่า รวมกับ ปุริสธัมมสาระถิ แปลว่า สารถิฝึกซึ่งบุรุษที่ควรฝึก เป็นพระนามของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามพระคุณของพระองค์ที่ทรงเป็นที่พึ่งให้แก่สัตว์โลก ด้วยการที่ทรงแสดงพระธรรม ประกาศความจริง ทำให้สัตว์โลกที่ได้ฟังได้ศึกษา ทั้งมนุษย์ เทวดา พรหม ได้รับประโยชน์จากพระธรรมตามกำลังปัญญาของตน (ชมรมบ้านธัมมะ, 2557)

ในเรื่องนี้ ไชย ณ พล (2023) สรุปไว้ว่า แม้พรหมที่มีอำนาจมาก มีฤทธิ์มหาศาล พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้เทวดาจากหมื่นโลกธาตุในมหาสมุทรี พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้พระราชมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในศกดิ์ พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม่นักบวชลัทธิอื่น พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้มหาเศรษฐีทั้งหลาย พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้คนรับใช้ พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้จอมโจรโหดร้าย พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้โสเภณี พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้หญิงบำเรอเสียดิ พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรมได้ แม้ช้างที่ตกมัน พระพุทธเจ้าก็โปรดให้สงบได้ แม้สัตว์ในไตรโลก วันทรงเปิดโลกตอนเสด็จกลับจากดาวดึงส์ พระพุทธเจ้าก็โปรดให้บรรลุธรรม หรือตั้งตนอยู่ในสัมมาธรรมลตโทษในอภัยได้ ไม่มีบุคคลอื่นใดทำได้เสมอเหมือนพระพุทธรองค์

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2563) กล่าวว่า พุทธคุณข้อนี้ถือเป็นหลักการที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่ถือว่ามนุษย์เรานั้นเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทนโต เสฏฐมฺ มนุสเสสุ แปลว่า ในหมู่

มนุษย์นั้น ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด พระพุทธเจ้าเป็นผู้ฝึกที่มีความสามารถฝึกคนโดยไม่ต้องใช้อาญาหรือ ศาตราใด แต่ใช้อุบายและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ ทำให้เขากลายเป็นคนดีที่เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ถือเป็นพุทธปฏิบัติที่เราควรนำมาเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตาม และสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของเราได้ เพราะว่าบุคคลเมื่อเติบโตขึ้นก็ต้องมีหน้าที่การงานสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น อาจจะต้องแนะนำสั่งสอน ฝึกอบรมผู้อื่นให้ตั้งอยู่ในความดีความงาม หากได้นำเอาหลักข้อนี้มาใช้ ก็จะทำให้การฝึกอบรมนั้นได้ผลดี มีความสุขสบายใจทั้งตัวผู้ฝึกเองและผู้ได้รับการฝึก

7. สัตถาเทวะมนุสสานัง เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ในแง่ที่พระพุทธเจ้าเป็นครูของ มนุษย์นั้น ทรงสอนมนุษย์ให้เป็นมนุษย์จริงๆ ดังที่ว่า “มโน อสุโส อสุสโน” แปลว่า ชื่อว่ามนุษย์ เพราะว่าเป็น ผู้มีใจสูง คือทรงสอนมนุษย์หรือคนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม เบื้องต้นที่สุด คือให้มีศีล 5 เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน ด้วยความเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนกันและกัน และเมื่อเป็นมนุษย์แล้วก็ให้มีธรรมะที่ควรปฏิบัติสูงขึ้นไปอีก เรียกว่ามนุษยธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ (ประณีต ก้องสมุท, 2545) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2563) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเมื่อประสูติได้ตรัสพระวาหะ ที่เรียกเป็นภาษาบาลีว่า อาสภิวาจา (วาจาอาภยา) ว่า “อโคโหมสมิ โลกสฺส เซฏฐโหมสมิ โลกสฺส เสฏฐโหมสมิ โลกสฺส” แปลว่า เราเป็นผู้เลิศแห่ง โลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก เป็นคำประกาศที่แสดงความอาภยา ถือเป็นสัญลักษณ์ที่พระองค์ประกาศ อิสรภาพของมนุษย์ ให้รู้ว่าตัวเองมีศักยภาพซึ่งตรงข้ามกับความเชื่อที่อยู่เดิมในสมัยก่อนพุทธกาลที่มนุษย์คิดว่า ตนเองไม่มีความสามารถได้แต่หวังพึ่งเทพเจ้าทั้งหลาย

ในแง่ที่พระพุทธเจ้าเป็นครูของเทวดาทั้งหลายนั้น เทวดาแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) สมมติเทวดา ได้แก่ ผู้ปกครองบ้านเมือง พระพุทธเจ้าทรงสอนพระเจ้าแผ่นดินให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม มีพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น บางท่านก็ได้เป็นอริยบุคคล เช่น พระเจ้าพิมพิสารได้เป็นพระโสดาบัน (2) อุปัตติเทวดา คือ เทวดาโดยกำเนิด มีพระอินทร์ พระพรหม เทวดาชั้นต่างๆ ซึ่งได้หันมานับถือ พระพุทธศาสนา เป็นผู้ประพาศดีงาม คอยดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ดังเรื่องในตำนานว่า ถ้าใครทำความดี แล้วเดือดร้อน อาสน์พระอินทร์ก็ร้อน ต้องลงมาช่วยเหลือ (3) วิสุทธิเทวดา แปลว่า เทวดาโดยความบริสุทธิ์ คือผู้ที่ชำระตนให้หมดจากกิเลส ได้แก่ พระอริยบุคคลตลอดถึงพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนมนุษย์ให้ ฝึกตนเองจนกระทั่งเขานั้นได้บรรลุธรรมกลายเป็นพระอริยบุคคล หากเราได้นำมาประพาศปฏิบัติตามด้วยการ ใช้ความคิดพิจารณา ที่เรียก โยนิโสมนสิการ ก็จะสำเร็จประโยชน์ตาม

8. พุทโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทโธ แปลว่า “พระพุทธเจ้า” เป็นการแปลแบบทับศัพท์ แปลตาม ความหมายว่า ผู้รู้ คือ รู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง ผู้ตื่น คือ ตื่นจากกิเลส ความหลับใหลมกมาย ผู้เบิกบาน คือ บริสุทธิ์ผ่องใส (ทองย้อย แสงสินชัย, 2012) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2563) กล่าวว่า พุทโธ คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ตื่น ตื่นจากความหลับใหลลุ่มหลงอยู่ในกามสุขเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น แต่พระองค์ถอนพระองค์ออกมาได้แล้วก็ตรัสสอนผู้อื่นให้ตื่นขึ้นมาด้วย ไม่ให้ลุ่มหลงในสิ่งเหล่านี้ ความตื่น แยกได้เป็นทางกายกับทางจิตใจ

ในแง่ความตื่นทางกาย หมายถึง การทำกิจการงานภายนอก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เป็นคนขยัน มีคำสอนบทหนึ่งที่ว่า ชาคริยานุโยค แปลว่า การหมั่นประกอบความตื่นไม่เห็นแก่การหลับนอน ไม่เกียจคร้าน และหมั่นชำระจิตใจให้สะอาดหมดจด ทำกิจของตนด้วยสติและสัมปชัญญะ ในแง่ความตื่นทางด้านจิตใจ ในสมัยนั้นมีคนจำนวนมากที่เบื่อทางโลกแล้วออกบวชเข้าไปปลีกวิเวกอยู่ในป่า เป็นโยคี ฤๅษี ดาบส บำเพ็ญพรตภาวนา แล้วก็ได้ฌานสมาบัติ ได้สมาธิขั้นสูง แล้วก็เพลิดเพลนในฌานสมาบัติ ตายแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก แม้จะได้บำเพ็ญเพียรทางจิตมีความเจริญก้าวหน้า แต่มาติดมาลุ่มหลงอยู่ในฌานสมาบัติ ในอิทธิฤทธิ์ จึงยังไม่หลุดพ้น จิตยังไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง แต่พระพุทธเจ้าทรงตื่นแล้ว

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงตื่นจากเรื่องความเชื่อที่มีมานาน โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องวรรณะ 4 เกิดมาอย่างไรต้องเป็นอย่างนั้นจนตาย ต้องเชื่อถือตามพระเวทย์ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์สอนโดยใช้ภาษาสันสกฤต และผูกขาดการศึกษาว่าต้องคนชั้นสูงเท่านั้นจึงจะศึกษาพระเวทย์ได้ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นการยึดถือที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นไปเพื่อความสุขแก่นมนุษย์ที่แท้จริง และมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกอบรมพัฒนาได้ จึงทรงตรัสสอนผู้คนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะโดยเลือกใช้ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่ชาวบ้านใช้ เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้คนได้พัฒนาตน นักบวชในพระพุทธศาสนาจึงมาจากทุกชนชั้นวรรณะไม่มีแบ่งแยก หากได้ฝึกตนและปฏิบัติดีแล้วถึงที่สุดก็จะได้เป็นพระอรหันต์

พุทธคุณข้อนี้ถือเป็นแบบอย่างที่พุทธศาสนิกชนพึงนำมาพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางที่จะมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความตื่นทั้งทางกายและทางใจ ไม่เกียจคร้านเหลวไหล ลุ่มหลงมัวเมาในกิเลส ดังนั้น ไม่ว่าจะทำการสิ่งใดทั้งทางโลกและทางธรรมก็จะประสบความสำเร็จโดยง่าย

9. ภาวะวาทิ ผู้จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ภควา มาจากภาษาบาลีว่า ภควนตุ แปลว่า ผู้มีโชค ผู้มีความเจริญ ผู้มีเกียรติ ผู้มีความงาม ในภาษาไทยนิยมใช้คำว่า ภควันต์ ภควา หรือ ภควโต แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นคำที่ใช้กันในสังคมอินเดียโบราณใช้เรียกผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศหรือผู้ที่อยู่ในสภาพสูงสุดของสังคม การออกพระนามพระพุทธเจ้าว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะต้องการยกย่องพระองค์ว่าเป็นผู้ประเสริฐและมีสติปัญญาเหนือผู้อื่น ทรงตรัสรู้ธรรมอันลึกซึ้ง (บทวิทยุรายการ รู้ รัก ภาษาไทย, 2556) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2563) กล่าวว่า “ภควา” นั้นมีหลายความหมาย แต่ในที่นี้แปลว่า ผู้จำแนกแจกแจง เพราะพระพุทธเจ้านำเอาธรรมะมาจำแนกแจกแจงเป็นหมวดหมู่อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ แล้วจัดเป็นชุดๆ เป็นประเภทๆ เพื่ออธิบายให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจ เช่น ทรงแสดงหลักการแห่งเหตุผลเป็นปฏิจจนูปบาทมีองค์ 12 เป็นวงจร ก็เป็นชุด 12 ครอบงำบริบูรณ์ในตัว หรือทรงแสดงเรื่องไตรลักษณ์ ลักษณะของธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย 3 อย่าง มีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นต้น ในสมัยที่พระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็ทรงแสดงธรรมให้เหมาะกับบุคคลผู้นั้น

ในฐานะสาวกที่ดีเราจึงควรศึกษาธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงจำแนกไว้เป็นหมวดหมู่ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว โดยใช้ปัญญาพิจารณาเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับเรา ทำความเข้าใจความหมายหลักธรรมนั้นๆ แล้วนำมาพิจารณาต่อไปที่เรียกว่าธรรมวิจย เพื่อเลือกเฟ้นปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนเองให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ แล้วนำมาเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความก้าวหน้าในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป หากได้ปฏิบัติเช่นนี้แล้วก็จะเป็นคนประโยชน์แก่ตนเอง เรียกว่า ปฏิบัติบูชา เป็นการบูชาอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ

สรุป

พุทธคุณ คือ พระคุณความดีของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากการพัฒนาตนจนเกิดเป็นการบำเพ็ญบารมี สะสมความดีอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มิใช่เกิดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือโชค บันดาลแต่อย่างใด จากการศึกษาบทสวดพุทธคุณ 3 และบทสวดพระพุทธานุ 9 พบว่าหลักพุทธคุณเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางและหลักยึดเหนี่ยวทางใจให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงพระคุณความดีของพระพุทธเจ้าแล้วนำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เช่น การน้อมนำพระปัญญาไปใช้ในการแก้ไขปัญหาย่างรอบคอบ การน้อมนำพระกรุณาไปใช้ในการสร้างสัมพันธภาพ และการน้อมนำพระบริสุทธิมาใช้ในการรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทั้งในตนเองและสังคม ในฐานะพุทธศาสนิกชน การนำพระพุทธานุมาเป็นทั้งที่พึ่งอันประเสริฐและเป็นหลักบูชาและปฏิบัติ ด้วยการพึ่งพาตนเองตามแนวทางแห่งพระพุทธานุ จะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงแก่นแท้ เข้าสู่ความเป็นผู้รู้แจ้ง บริสุทธิ และหลุดพ้นตามรอยพระพุทธรองค์ สิ่งนี้จะช่วยให้พระพุทธานุคงอยู่และจรโลงให้พระพุทธานุสืบต่อไปได้

บรรณานุกรม

- ชมรมบ้านธัมมะ (2557). *ภาษาบาลี 1 คำ คติธรรมประจำสัปดาห์*. สืบค้น 5 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.dhammadhome.com/webboard/topic/32268>
- ไชย ณ พล. (2023). *พุทธคุณ*. สืบค้น 5 ธันวาคม 2567 จาก <https://uttayarndham.org/dhamma-sharing/6560>.
- ทองย้อย แสงสินชัย. (2012) *บาลีวันละคำ – พุทฺโธ*. สืบค้น 5 ธันวาคม 2567 จาก <https://dhamtara.com>
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2557). พุทธคุณ: ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์หรือพระคุณความดีที่ต้องนำไปปฏิบัติ. *วารสารไทยศึกษา*. 9(2), 1-39.
- ประณีต ก้องสมุทฺร. (2545). *เป็นมนุษย์นี้แสนยาก*. สืบค้น 5 ธันวาคม 2567 จาก <https://84000.org/tipitaka/book>
- เปลื้อง ณ นคร. (2548). *พจนานุกรมแปลไทย-ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- พระเทพปริยัติมุนี (มีชัย วีรปญโญ). (2561). มหานมัสการ: อุทานธรรมแห่งพระพุทธานุ. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 2(1), 1-14.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). (2545). *มุนีนารถที่ปณี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- พระพุทฺธโสมเถระ. (2562). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. (พิมพ์ครั้งที่ 14). ประเทศจีน.
- พระพุทฺธรักขิตาจารย์ รจนา, รังษี สุทนต์ และคณะ. (2560). *ชีวลังการฎีกา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2562). ศัพท์วิเคราะห์ (พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสนา). กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ จำกัด.
- พระมหาอุทัย ปัดถาพิมพ์ และ สมพรนุช ตันศรีสุข. (2568). การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปในพระสูตรจากพระไตรปิฎกบาลี. วารสารธรรมธารา. 11(1), 2-32.
- พระยอด เทวธมโม (บุญก้อน). (2561). การศึกษาโลกวิทูในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปัญญา). (2562). สารัตถธรรมจากชาดก: ทสภารมย์. กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- พระราชรัตนรังษี. (2555) ธรรมะในพุทธมนต์ ฉบับตามรอยบาทพระศาสดา อินเดีย-เนปาล: วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สิทธิ์ (2023). บทสวดพุทธคุณ 3 ประการ. สืบค้น 5 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.lcbp.co.th/บทความสาระทั่วไป/บทสวดพุทธคุณ-3-ประการ>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 30). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2565). สามไตร. (พิมพ์ครั้งที่ 34). นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2563). พุทธคุณ (ชุดเล่าเรื่องให้โยมฟัง). สืบค้น 1 ธันวาคม 2567 จาก <https://pagoda.or.th/somdej-payutto/>
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2492). พระโอวาทธรรมบรรยาย ฉะเพาะส่วนเกี่ยวกับนวโกวาท. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงวุดิธัญญเนติคุณ (เล็ก เลหาเสราชู). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี. (28 เมษายน 2564). พระคุณของพระพุทธเจ้า: สัมมาสัมพุทธโ-วิชาจรณสัมปันโน. หนังสือพิมพ์แนวหน้า, สืบค้น 7 กรกฎาคม 2565 จาก <https://www.naewna.com/newspapers/2021-04-28>